

Přednáška č. 1: Text, jeho vlastnosti a znaky

Pojmy a kritéria, se kterými se operuje v různých definicích textu:

Text - diskurz - komunikát - promluva / promluvení - (jazykový) projev...

Dialog/monolog?

Texty složené, textové sestavy, soubory, komplexy, sekvence...

Langue - parole? Type - token?

Znakový charakter textu, realizace znakového systému/systémů, kódu/kódů

Text in abstracto - in concreto; textové vzorce; textová rovina jazykového systému?

Součást komunikace, situační zapojení?

Výsledek komunikace vs. proces?

Psaný (mluvený)?

(Písemně) fixovaný?

Jazykový, verbální / mimojazykový? smíšený?

Úplný, celistvý, uzavřený, ohraničený?

Komplexnost (více než jedna věta)?

Strukturnost, vnitřní organizovanost, uspořádanost? (spojitost + rozčleněnost, segmentace)

Obsahová, tematická, funkční jednota, „smysluplnost“?

Hrbáček: text jako

- jazyková struktura komunikátu
- syntagmatická struktura promluvy
- manifestace obsahu komunikátu
- koherentní sled výpovědí vytvářející smysluplnou souvislost

Beaugrande - Dressler: koheze

koherence

intencionalita

akceptabilita, přijatelnost

situační zapojení

informativnost (téma)?

intertextualita

Funkce stylu (Hausenblas): integrační, tematicko-sémantická, charakterizační, estetická.
(Princip integrační, jednotící x stylová heterogenost komunikátů.)

Mám v květináči starou rostlinu
Je pozdní noc, kol mrtvý klid,
Neopadává nové lístky nemá
na nebi ani hvězdný třpyt.

Míza v ní vyschla je jak plastika
Na nebi tma a v srdci chlad,
Když na ni svítne slunce je tak šedá
a v srdci upomínek řád.

Jen v šeru se zdá zářit zelení
A kdyby byla jen co mák,
Přeludnou upomínkou rašení
přec sezobá ji žalu pták.

Ale že u mne mnoho šera je
A oči pod tím bílým čelem,
Možná že jednou přec se rozvíje
kdo patří tam, by umřel želem.

Přednáška č. 2: Členění textu, kompozice; mikrokompozice–tektonika, makrokompozice - architektonika

Co má vliv na segmentaci textu:

- zobrazovaná „skutečnost“ (včetně např. myšlenkových postupů)
- sociální a zvláště komunikační role účastníků
- vztahy účastníků, jejich vývoj
- dynamika kom. situace (události): proměny počtu účastníků, jejich rolí, vztahů, postojů
- činnosti účastníků
- dějová pásma (linie), epizody, časové posuny, změny autorské perspektivy
- využití různých kódů
- uplatnění různých slohových postupů (pasáže statické – dynamické)
- intertextové vztahy, odkazy

Členění **horizontální** (linearita): začátek – střed – konec; rámcové složky

vertikální (hierarchizace, profilace, reliéfizace); text hlavní a vedlejší, odbočky, vsuvky

Část – celek, obecné – konkrétní, akční - reflexivní

Kontinuita – diskontinuita (i kontinuální a diskontinuální „jednotky“ textu)

Textové jednotky (Hrbáček):

výpověď

složená věta/výpověď („podř.“)

výpovědní spojení („souř.“)

výpovědní celky

výpovědní bloky

promluvvové úseky

odstavce, kapitoly (rozsah odstavců, typy, přechody)

promluva/promluvení

promluvvové komplexy: dialogický text

text + pretext/posttext (prolog, předmluva, úvod; epilog, doslov, závěr)

text se zapsaným citátem

složená promluva epická, dramatická

Specifika členění: dialogu (různé typy segmentací)

prózy (pásmo vypravěče – postav)

poezie (verše, strofy, přesahy...)

dramatu (dialogické repliky + scénické poznámky)

Vztahy mezi jednotkami: kontaktní – distantní

Obdobné jako ve struktuře souvětí: aditivní (slučovací)

adverzativní (odporovací)

gradační (stupňovací)

alternativní (vylučovací)

kauzální (příčina, důvod, důsledek, účel, podmínka)

časové, prostorové

Vztahy mezi rozsáhlejšími textovými jednotkami (sféra **kompozice** textu):

dodatek, vysvětlení, ilustrace, korektura/rectifikace, analogie, přirovnání, specifikace, definice, zobecnění, argumentace, interpretace; vyvození výsledků, závěr, shrnutí

Explicitnost vyjadřování sém. vztahů.

Textové „švy“, členicí signály; textové orientátory, kontaktní prostředky

Linie nadvětných souvislostí (izotop. řetězce, temat. posloupnosti) a jejich přerušování

Větné linie (postupná, výčtová, asociativní)

Princip postupnosti (chronologie - anticipace – retrospektiva), úměrnosti, systematickosti aj.

Seminář č. 2: Herrmannovu povídku zkuste rozdělit do odstavců (zde bylo autorovo členění odstraněno). Uvědomte si při tom různé motivy členění textu, jako je změna perspektivy, změna slohového postupu, posun v čase aj.

Ignát Herrmann: Sudička!

Konečně jsem jednou do té trafiky vešel. Povídám: konečně – neboť ačkoli jsem kolem ní chodil několik let, nemohl jsem se odhodlati, abych tam vstoupil. Pokusil jsem se o to jednou, když mně náhodou došly doutníky v neobvyklou chvíli a kdy tedy chtě nechtě musil jsem se uchýlit do trafiky nejbližší, prahna po vonném dýmu našich kubánských a nechtěje se vzdátí tohoto požitku, než bych došel ke „své“ trafikantce. Ale povídám zase: Pokusil jsem se o to jen. Popadl jsem kvapně za kliku, otevřel jsem, ale vtom stejně kvapně vycházel tamodtud nějaký policajt, nesa konfiskované noviny – já ucouvl, abychom se neporazili, a potom jsem prchal dál a dále, do trafiky nevzkročiv. Neboť co jsem spatřil za pultem, zahnal mi na chvíli chuť ke kuřbě vzácných našich erárních smotků, a nejen to: divil jsem se, že nepadám v mrákotách, že nejsem uštknut. Stála tam ženština jak rohatina, špičatá kolem dokola. Ze zvadlého, žlutého, vráscitého obličej vyzíralo dvě baziliščí oči – oči, jakých jsem posud neviděl. Tak bodavých, jedovatých očí – o nichž jsem byl přesvědčen, že již jejich pohledem musí naskakovati na těle zhlédnutého nešťastníka puchýře. Kolem fialových, tenkých, širokých úst táhly se od nosu hluboké rýhy, vyznačující neobyčejnou jízlivost. Brada byla zarostlá šedým chmýřím, žluté, lesklé, ohyzdné čelo bylo pokryto hnědými skvrnami. Laloky odstávajících uší prodlužovaly se tíhou ohromných náušnic. Krk se drze pyšnil velkým voletem a netvárná hrud' byla opepjata korzetem úmyslně velikým. Ale tento korzet byl dutý. O pult opíraly se dlouhé, kloubaté, chrastivé prsty. Stáří této odstrašující bytosti nemohl jsem odhadnouti, ale tak mimoděk počítal jsem na sta let. Prchal jsem, prchal a schnul jsem úzkostí, zdali za mnou strašlivý ten zjev neletí. Byl jsem přesvědčen, že pod ošumělým atlasovým životem hrozná té ženy jsou na zádech složena křídla, podobná netopýřím, ale strašlivě veliká, s blanami chřestivými a s pěti ďábelskými drápy. Od té doby věřil jsem v rozličné báječné bytosti, jimž jsem se dříve posmíval, na vlkodlaky, valkýry, polednice a tak dále. S pověřivou bázni kráčival jsem vždy kolem té hrozná trafiky, ale nemohl jsem se ubránit, abych se nepodíval dovnitř, zvláště večer, kdy tam hořel plyn a kdy mne na ulici nebylo vidět. Ano, seděla za pultem jako sova – co pravím, sova! – sova mi proti hroznému tomu zjevu připadala jako rajskej motýl –, seděla tam a skleněným, umrtvujícím zrakem hleděla ven, kamsi do neurčita. Trafika bývala vždy prázdná. Snad příšerná ta osoba vypíjela krev i maso svých nešťastných obětí a do scvrklých kůžiček balila šňupavý tabák. Pro koho? Zase jen jako vnadidlo pro další nešťastné zbloudilce. Až konečně po několika letech, když mně zase jednou došly doutníky a kdy jsem – prahna po „vonném“ dýmu našich vzorných kubánských – ohlížel se po povědomém Turku na vratech a naleznuv jednoho vstoupil jsem dovnitř, octl jsem se tvář v tvář strašlivé té Gorgoně. Byl jsem uvnitř, zapráskl jsem již dveřmi, na ústup nebylo pomyšlení. Sebral jsem tedy veškeru svoji zmužilost a vyřkl jsem jediné slovo: „Kuba!“ Ruka její sáhla nazad, aniž se tělo otočilo, a pavoučí prsty chopily se bedničky, kterouž praskly na pult. Oddechl jsem si – nebyl jsem v trafice sám. Na staré pohovce, potažené voskovým, studivým plátnem, na němž se můžeš za nejparnějšího léta nastudit, seděla jakási stará frajle v starodávném úboru. Doufal jsem, že před tímto svědkem nechopí se mne hrozná ta trafikantka a nebude sáti krev z nevinného mého, ostatně chudokrevného těla. Dámy byly zabrány v horlivý hovor, z něhož ani můj příchod jich nevyrušil. Ač jsem chtěl uprchnouti co nejdříve, působilo cosi neobyčejnou přitažlivostí a drželo mne na prohnité podlaze před pultem. Vybíral jsem tedy zdlouhavě doutníky a poslouchal jsem, neodvažuje se pohlédnouti v žlutý obličej strašidelné trafikantky. „Ano – kde jsem to přestala, slečno Tóny?“ zaharašil její hlas – vzpomněl jsem si při tom na zvuky, které vyluzuje had chřestýš, ač jsem ho nikdy předtím neslyšel – „kde jsem přestala? Dobře, u pana lajtnanta Šustršice. Můj bože, frajln Tóny, toho měli znát! Byl v té samé kumpanii jako můj otec, hejtman. Tenkrát byl můj nebožtík otec první na majora, matka měla peníze a statek, mně bylo osmnáct let, Šustršic jim byl jako panna. Myslí si na mne – rozumí se také kvůli protekci –, můj otec byl hejtman a první na majora...“ Klika cvakla, do trafiky vstoupil nějaký muž žádaje viržinky. Třískla mu krabicí na pult jako dříve mně, muž si vybral dva kousky, zaplatil, odešel. „Toho znaj?“ zadrnčela trafikantka hodíc hlavou za neznámým. „To je ten pangrotýrovaný sládek, co měl sbírku šmetrlinků za deset tisíc zlatých. To musel puknout –

měl vařit pivo, a ne dávat šmetrlinky do špiritusu!“ Po této soustrastné poznámce pokračovala: „Tak Šustršic si myslel na mne. Mně bylo osmnáct – kauci jsem měla – mladá jsem byla taky. Vždyť jsem jim okazovala svůj portrét z těch dob. A jednou přišel Šustršic v plné parádě...“ Klika cvakla podruhé, do trafiky vešel kupec žádaje půl lotu rapé. Odbyla ho rychle, šňupák odcházel se zdvořilým „rukulíbám“. Nemohl jsem být s vybíráním hotov. Sotva dovřel dveře, šlehla za ním trafikantka: „Všimli si ho, frajln Tóny? Ted’ říká rukulíbám! – protože je na penzi. Ale měli ho vidět, holomka, když byl ve službě – byl rešpicientem. Ten se nás nasekýroval. Ted’ kouká, aby dostal vejvažek...“ A chlubně, plnými ústy mluvila pak dále: „Jednou přišel Šustršic v plné parádě. To jsem věděla, co bude: šel říkat o mě. Mně bylo osmnáct, já nespěchala. Moje matka také ne. Měla peníze a statek – a moje matka byla fon, frajln Tóny, od fon. Ukazovala jsem jim tuhle náš familienvopn? Fon Truthahn byla moje matka. – Chudák Šustršic, sotva že to vykotal. Já z toho neměla rozum – potom jsem se něco navzpomínala, když už bylo po všem! Matka mu řekla, že mám čas, že na mě nespěchá, aby přišel za rok... A Šustršic blamírovaný odcházel...“ Vybíral jsem, vybíral, nemoha se dobrati. Rád bych tu historii vyslechl do konce. Přede mnou byla již kupa doutníků. Cítil jsem, jak po mně šeredná trafikantka chvílemi očima šlehá. Nyní cvakly dveře opět a vešel vychrtlý člověk ošumělého zevnějšku. Koupil si viržinko. Sotva byl z krámu, řízla trafikantka: „Na tohodle si daj pozor! To je tajný! Moh si stát líp, měl dům a kupecký krám tady vedle v ulici, ale utahal to s herečkou. Ted’ chytá po padesáti krejcarech zloděje...“ A mluvila jako dříve: „Matka povídala Šustršicovi: ‚Pane lajtnant, počkej rok. Róza má čas, je mladá, a oni mohou být zatím obrlajtnantem. Vědí, že Haubitz – to byl můj otec – je první na majora.‘ Šustršic šel, mně ho bylo líto. To neměla matka dělat, ale spletl ji obrlajtnant Hybš, který se o mě taky ucházel. Toho zas já nechtěla. Byl starší, měl náramnou pleš, hrál karty – a ty holky, co jich nechal sedět! Něco hrozného, frajln Tóny! Z toho bych si nebyla nic dělala, ale jedna po něm chovala, a to u mě rozhodlo. Ještě kdyby to bylo bývalo jen tak, ale chtěla na něm peníze. Aby je pak dával z mého věna, ne? Byl to lump. Však ho taky za rok kasírovali pro dluhy z karet. Tenkrát to bylo jiné...“ Klaply dveře – do trafiky vešel mladý, bledý, asi třicetiletý muž. Skromně požádal o krátké, vybral si čtyři, položil desetník a odcházel, když si byl doutník zapálil. Ještě doznívaly jeho kroky na ulici, když dcera po hejtmanu Haubitzovi spustila: „To maj také takového rytíře. Měl děvče – je sám z bohatého a jeho otec měl dva činžáky – a najednou ji nechal sedět. No, kdyby nechal samotnou, ale holka byla zkažená. Pak ho žalovala na alimentaci a on odpřisáhl, že nic. Došlo na kriminál a seděl čtyry měsíce – před osmi neděľma ho pustili. Ted’ by si ji vzal, aby nemusil platit, ale její matka zas nechce kriminálníka za zetě. To jsou pády...“ Bylo mi horko. Konečně jsem vybral kuba, kolik jsem mohl do kapes nastrkat, ale abych mohl ještě chvíli zůstat, žádal jsem viržinka. Štěstí od boha, že mne nezná! Také by mě vyprovodila. Ale přece bych byl rád přečkal frajli Tóny. Než ta chtěla vědět historii dcery Haubitzovy dokonale – ač ji nejspíše již desetkrát slyšela -, seděla jak připečetěná. A příšerná trafikantka pokračovala, když mně viržinka podala: „Hybše kasírovali – a Šustršic už víckrát nepřišel. Ted’ to tak povídám, frajln Tóny, ale tenkrát mně bylo hůř. Naplakala jsem se, matku prosila, aby Šustršicovi psala, pak jsem hrozila, že se utopím, ale matka byla neoblomná. Až jednou povídá: ‚Róza, dneska snad přijde Šustršic – to už byl obrlajtnant -, já mu psala, ustroj se.‘ Ustrojila jsem se, matka poslala do hostince pro večeři, čekali jsme. – Šustršic nepřišel. Takhle jsem si jim šaty z těla trhala – takhle... - (trafikantka mávala ve vzduchu rukama, jako by se rvala) -, ale co mně to pomohlo! Bylo po ženichu – a po vdavkách. Za měsíc dali fatrla do penze – staly se u fortifikace nějaké partyky a na fatrla to svedli. Ještě že nebyl kasírovaný. Maminka ho nechala, šla od něho, a – já zůstala svobodná. Šustršic byl pak majorem – já si mohla oči vyplakat -, ale byl konec. No, řemeslníka jsem si vzít nemohla jako oficírská dcera...“ „Jojo, frajln Róza,“ zakývala hlavou slečně Tóny... „Jojo! Měli to podobně jako já...“ Věděl jsem dost, zaplatil jsem doutníky, nacpal je do kapes a odcházel jsem. Štěstí, že mne nezná. Mne nezvochluje. – Ale přece, nejša si jist, nedovřel jsem dveře a vyšed přitlačil jsem se do stínu na vrata. A z nitra trafiky zazníval nyní křaplavý, jedovatý hlas slečny Rózy: „To děkuju bohu, že zde byli, frajln Tóny! Tenhleten jistě krade po trafikách cigára! Proto tak dlouho vybíral! Já z něho oči nespustila! Má zakázanou Prahu! Jednou sem chtěl jít, ale viděl policajta, který odnášel noviny. Měli ho vidět, jak bral okolo rohu. To jsem ted’ dávala pozor, aby nezaplatil falešným zlatníkem... Ten je dělá, ty žižkováky...“ Potácel jsem se dále jako zločinec. Přece na mne taky něco věděla...!

Přednáška č. 3–4: Typologie textů

typ / druh textu; *Textsorten, Textklassen*

Typologie **stylistické**:

- styly individuální a interindividuální
- styly funkční (Pražská škola): styly věcné vs. styl umělecký
- styly komplexní a simplexní (Hausenblas)
- slohové postupy a útvary
- styl vysoký – střední – nízký

Typologie založené na

- **registrech** (Halliday: *field – tenor – mode*)
- **žánrech** (genologie)
- mluvních / řečových aktech, žánrech (Bachtin, Wierzbicka)
- funkcích textu (Grosse)

Typologie založené na rysech **interních – externích**

Alltagswissen (Dimter)

Matrice (Sandigová)

Typologie odvozené ze syntaktických struktur (Werlich)

Texty / promluvy **jednoduché – složené; mluvené – psané** (Hausenblas)

Textové **vzorce** (Mistrík aj.), superstruktury (van Dijk)

DIALOG

dialog (*duolog? polylog?*) rozhovor - hovor - konverzace

(*Gespräch, Konversation, conversation*)

dialog - monolog (+ dialog fiktivní, nepravý; monologizovaný dialog, dialogizovaný monolog...)

Typy dialogů: bezprostřední (face-to-face) - zprostředkované; připravené - nepřipravené; spontánní - řízené; psané - mluvené; umělecké - neumělecké; fatické - institucionální

Konverzační analýza

repliky, sekvence; *adjacency pair; conditional relevance*

turn-taking; transition - relevance- place (H. Sacks - E. Schegloff - G. Jeffersonová)

overlap (přesah) x *interruption* (přerušování)

Opravy

Sekvence přípravné, vložené, postranní

Kontextové postupy (narativní způsoby – L. Doležel; formy podání řeči – R. Adam)

řeč přímá: *Eva za ním volala: „Přijď zase brzy, a všechny doma pozdravuj!“*

řeč nepřímá: *Eva za ním volala, aby přišel zase brzy a všechny doma pozdravoval.*

řeč nevl. přímá: *Co že to vlastně za ním volala? Přijď zase brzy, a všechny doma pozdravuj.*

řeč polopřímá: *Ještě za ním volala. Aby zase brzy přišel, a doma aby všechny pozdravoval.*

forma s prý: *Eva mi říkala ne, to prej nepude, abych prej přišel někdy jindy...*

PSANÝ TEXT	MLUVENÝ TEXT
připravenost, plánovitost, formálnost	nepřipravenost, spontánnost, neformálnost
dominantní orientace na obsah	orientace na sociálně-psychologické, vztahové, pragmatické složky komunikace
složitější tematika	jednodušší tematika
dekontextualizace	kontextualizace
statičnost	dynamičnost
retrospektivní zaměření	prospektivní zaměření
„integration“	„involvement“
abstraktnost, racionálnost, analytičnost, logičnost, objektivnost	konkrétnost, subjektivnost, emotivnost
organizovanost, uspořádanost	neorganizovanost, neuspořádanost
komplexnost	fragmentárnost
explicitnost	implicitnost
určitost	neurčitost
komplexnější syntaktické struktury (subordinace atd.)	koordinace, juxtapozice, elipsy, neúplná realizace synt. konstrukcí
kondenzace, nominalizace, pasivum...	opakování, korektury a rektifikace „false starts“, návraty frekvence deiktik, osobních a ukazovacích zájmen, vycpávkových výrazů, členicích signálů
interpunkce	parajazykové a mimojazykové prostředky
spisovnost	nespisovnost
monolog	dialog (monolog)

Seminář č. 3–4

Rozlište v ukázce jednotlivé způsoby „reprodukce“ řeči, případně myšlení.

Josef Čapek: Stín kapradiny

Špatně, tuze špatně se nám ten osud teď natočil! Ruda přemýšlí o zabitém hajném, jak si ten mrtvý umíní neodpustit jim svou smrt.

Jsou na tom bídne, marná řeč; těžko se jim bude utíkat před mstivým umrlcem, který jim v patách spěje neviditelnými cestami, aby je svým zahnilým ukazovákem poznačil znamením špatných konců. Aby je trápil, aby jim překážel, aby je přivedl k pádu, aby byl při tom, až budou lapeni. Až bude chycen Vašek a pak on, Rudolf Aksamit, to se bude ten mrtvý hajný nějak kochat na svém triumfu, vrzaje čelistmi převelikou radostí, že jest pomstěn. Všechno, praví si Ruda, jest nasadit, aby se uteklo koncům, jako že vím, že se už na světě vyskytl více než jeden dosti šikovný člověk, kterému se před konci utéci podařilo. Jako proklouzne podrostem zajíc, jako brouk, jako pták – sní Ruda Aksamit.

Vašek se rozkašlal.

Ó sakra, nekašlej přece tak nahlas, slyší to celý les! Vždyť je to hrůza, jak se ten tvůj zatracený kašel lesem rozléhá!

„Nekašlej tak nahlas, povídám, cožpak nemůžeš tiše?“

Charakterizujte u následujících ukázek typ dialogu, symetrii/asymetrii jeho výstavby, jeho členění a kohezni mechanismy, záměry a strategie účastníků i užité jazykové prostředky.

Nákupní dialog

- 1A dobrý den↓
2B dobrý den↓ / prosím vás já bych potřebovala pro vnučku na šaty↓ / něco co se teďko nosí↓
3A a na jaké by to mělo být?↑
4B no na takový letní↓ / no na léto↓ / to víte↓ no↑ aby se to dobře nosilo prostě↓ / můžete mohla byste mi poradit slečno?↓
5A podívejte se tady na ty bavlny↓ / tady máme teď i modrotisk↑ / ten je teďko moderní↓ ten by se určitě líbil↓
6B tak já nevím co vzít↓ / (ukazuje na modrotisk) a je to opravdu hezký na šaty?↓
7A teď sme ho dostali↓ přďte za hodinu a už tady nebude↓
8B tak jo↓ / a kolik bych asi tak toho měla vzít?↓
9A chcete s rukávama nebo bez?↓
10B jen tak na ramínka↓
11A tak to stačí metr a půl↓
12B tak jo↓ / ste hodná že ste mi poradila↓ (měření, stříhání, psaní účtenky)
13A tak tady je to prosím↓
14B děkuju vám↓ (zákaznice jde k pokladně)

Konverzace na chatu – „zdvořilostní“ a kontaktní výměny

(1)

C 12:48:26 **MdmLsdAndThc**: Overnight: Cauky! Jak se mas?

D 12:48:45 **Overnight.**: MdmLsdAndThc: heh no nic moc, co ty?

C 12:53:10 **MdmLsdAndThc**: Overnight.: Co je?
D 12:53:42 **Overnight.**: MdmLsdAndThc: no sem se ptala jak se mas ty
C 12:54:24 **MdmLsdAndThc**: Overnight.: Jo tak to jo! Me to vypadlo! Mam se celkem fajn co Ty
D 12:54:43 **Overnight.**: MdmLsdAndThc: no jakoze sem rikala ze nic moc
C 12:57:11 **MdmLsdAndThc**: Overnight.: Jak to ze se mas nic moc
(2)
F 13:22:22 **Beruska69**: Shad3-The.unique: cau jak je
B 13:22:48 **Shad3-The.unique**: Beruska69: jj celkem to de !! a ty ??
F 13:23:42 **Beruska69**: Shad3-The.unique: jj v pohode
B 13:24:04 **Shad3-The.unique**: Beruska69: tak to jo !!
F 13:25:47 **Beruska69**: Shad3-The.unique: a co jak de zivot_??
B 13:26:26 **Shad3-The.unique**: Beruska69: de de, blbe ale de !!

Vypravování příhody – psaná a mluvená verze

Při porovnávání se zaměřte na jevy hláskoslovné, tvaroslovné, lexikální, syntaktické, na kontaktní prostředky aj. – ve vztahu ke specifikce obou paralelních verzí.

1	Tento příběh se odehrál	Musim ti říct, co se mi stalo
2	za hluboké totality, půl roku poté,	za totáče,
3	co k nám nastoupila	co k nám do Československa přišli
4	vojska Varšavské smlouvy.	vojáci asi pěti zemí.
5	Čekala jsem své první dítě,	Byla sem v jináči
6	psal se rok 1969.	a bylo to v roce 1969.
7	Byl zrovna pátek	Ježiš, byl to myslim pátek
8	a toho dne	a byla sem šíleně nasraná,
9	v našem panelovém domě netekla voda.	že nám v baráku netekla voda.
10	Zřejmě se jednalo o nějakou poruchu,	Asi nějaká porucha,
11	příčina nám nebyla známá.	pitomci, ani nám neřekli dopředu.
12	Bohužel jsme byli s manželem nuceni	Noo, tak sme se s manželem neumyli
13	jít spát neumytí.	a šli sme spát.
14	Kolem čtvrté hodiny ranní	Zrána
15	mne probudil	mě něco zbudilo,
16	divný pocit na nohou.	ňákej divnej pocit na nohou,
17		myslela sem si, že sem se počůrala.
18	Vstala jsem a zjistila,	Tak sem stala a koukám,
19	že mi odtéká plodová voda.	že mi teče plodová voda.
20	Byla jsem jako prvorodička	Protože sem čekala první dítě,
21	opravdu vyděšená.	byla sem z toho děsně vykulená.
22	Okamžitě jsem vzbudila manžela	Zbudila sem svého muže
23	a sdělila jsem mu,	a řekla sem mu to,
24	že mi odtéká plodová voda.	ten si klidně chrápal a já se tady
25		zabývala takovou nepříjemností.
26	On, jak byl celý rozespalý,	Ten jak byl rozespalý,
27	tak zajásal, že už konečně teče zase voda	tak si myslel, že teče ta naše voda
28		v kohoutku, nadšeně vyskočil z postele
29	a že se jde umýt.	a běžel do koupelny.
30	Musela jsem ho hned zastavit,	Hnedka sem ho zastavila
31	že se nejedná o vodu z kohoutku,	a řekla mu, jak se věci maj.
32	nýbrž o moji plodovou vodu.	
33	Společně jsme se tomu všemu zasmáli.	No smáli sme se tomu tři hodiny asi.

34 Bydleli jsme na malém městě
 35
 36 a tenkrát v té době ještě nebyly zavedeny
 37 v panelovém domě telefony
 38 a telefonní budky ve městě rovněž ne.
 39 Manžel tedy chtěl zavolat sanitku.
 40 Zdravotní střediska byla otevřená až od
 41 sedmé hodiny ranní, ale moje děťátko
 42 chtělo na svět již dříve,
 43 a tak si vzpomněl,
 44 že byla u nás v městečku
 45 továrna na výrobu porcelánu.
 46 Řekli jsme si,
 47 že v každé továrně mají vrátnici,
 48 odkud bychom si mohli zavolat.
 49 Za půl hodiny přijela sanitka,
 50 pan řidič mi oznámil,
 51 že pojedeme do vejprtské nemocnice.
 52 Myslela jsem ale už dopředu na mé dítě,
 53 že název tohoto města by nebyl pro jeho život
 54 úplně vhodný, zejména ve škole, kde by bylo
 55 určitě vystaveno posměchu ostatních.
 56
 57 Požadovala jsem na něm,
 58 aby mne odvezl do jiného města.
 59 Tenkrát za hluboké totality
 60 to ale nebylo tak snadné, řidič mi to odmítl.
 61 Nezbyvalo mi nic jiného než mu oznámit,
 62 že pojedu tedy autobusem,
 63 auto jsme v té době ještě neměli.
 64 Pan řidič se ale obával, aby se mi něco
 65 po cestě nestalo,
 66 a tak s mým přáním nakonec souhlasil.
 67 Rozloučila jsem se s manželem
 68 a slíbila jsem,
 69 že mu porodím jeho vytouženého syna.
 70 Avšak slib jsem nedodržela,
 71 narodila se nám krásná čtyřkilová holčička.
 72 Po čtyřech letech se nám narodil
 73 ještě o kilo těžší vytoužený chlapeček.

A protože sme bydleli v naprostym
 zapadákově, kde chcíp pes,
 žádný telefony,

 budky po městě,
 tak sme nemohli zavolat sanitu.
 No dokážeš si to predstavit,
 byli sme úplne bezradný viš,
 muž nervózní jako každej chlap,
 ale nakoniec si vzpomněl,
 že by mohl byť telefon tam,
 v tý továrne na porcelán.
 Řikal si,
 že tak jako v každý továrně,
 tak i tady by moh být telefon.
 Za půl hodiny byla u nás sanitka
 a řidič na mě,
 že jedeme do Vejprt.
 No holka, sem si řekla,
 že to až bude mít moje dítě v občance
 a bude to muset všude říkat,
 tak by to pro něj nebylo asi příjemný,
 ha ha ha...
 Tak sem řekla, že to teda ani náhodou,
 že chci vodvézt někam jinam.
 Tenkrát za totáče
 sem si nemohla vybírat,
 a tak sem mu řekla,
 že jedu autobusem.

 No a von si to nechtěl vzít
 samozřejmě na triko
 a vodvezl mě tam, kam sem chtěla.
 Když sem vodjížděla,
 tomu můmu sem slíbila,
 že mu porodim jeho vytouženého syna.
 To sem ale nemohla dodržet,
 narodila se nám krásná čtyřkilová holčička.
 Ale po čtyřech letech se nám narodil
 kluk jako buk.

Mluvenost a psanost; umělecký text a nespisovná čeština

Na ukázkách ze dvou Kolářových básní ukažte rozdílné uplatnění prostředků mluvené češtiny ve výstavbě textu.

Jiří Kolář: O Libuši a Přemyslovi

Jednou dyž už Libuši lezlo krkem
 to věčný krafání
 že běda chlapum kerejm pucuje hlavy sukně
 povídá:
 - Mně, tedy, ať nikdo neradí, tedy, kdy do toho bouchnu.

Vemte z maštale Šimla
a von vás k tomu mýmu dovede.
Tedy, až tam dorazíte, tak že mu skazuju,
aby tedy přijel.
Ale ne abyste se rafali,
to tedy každá hádka zaneřádí zem, tedy, na tisíc let.

Ten její kůň šel a šel
až zarazil na poli u Bíliny
kde voral chlap jako hora a měl lýkový střevíce
Páni to vočíhli a meldovali sedláka vo méno
Von jim řek že je Přemysl
Chvíli čuměli to se ví jako praštěný rozporkou
pak na sebe mrkli
a chtěli aby s nima hnedky jel
Ale von zabod votku a zabručel:
- To je votrava, že ste přifárali tak brzo,
kdybyste se bejvali zdrželi jen vo chlup,
moch sem pole dovorat
a sedláci nemuseli mít nikdy vysoko do žlabu.
Nedá se svítit,
dyž ste sebou tak hodili,
musim s tim ven,
holt jednou bude co dlabat a jindy ne!

Pak hrábnul do tašky
vyndal sejra s krajícem jak hrom
položil to na pluch
řek aby si sedli jako doma a jed
(...)

Jiří Kolář: Jez už, prosím tě,

kam koukáš? Nedlouběj
se v nose, vystydne ti to, jeden
se s tím vaří, a ty lovíš, kde co letí, neslyšelás?
Jsem ti snad pro blázny? Budeš
to mít jak led, nerochněj
se v tom jak rochně a jez pořádně, stojí
to takové krvavé peníze a ty děláš,
jako by to byl utrejch. Mám
snad kleknout na kolena? Naber
si pořádně, nepřevaluj každé sousto tisíckrát
z jedné strany na druhou a jez
jako člověk. Probohaživého
jez, na co jsem to vařila, vždyť
je to jako psí čumák! ...

Přednáška č. 5: Sémantika textu

obsah

reference

metatext, metakomunikace, metajazyk, metařeč

„informační jádro“ textu

propozice (vztah propozice - výpověď)

makropropozice, hyperpropozice

makrostruktura

téma

smysl

význam: denotační, referenční, kognitivní, konceptuální, nocionální

konotační, asociativní, afektivní, expresivní, emocionální

aktuální členění; funkční perspektiva větná; komunikativní dynamismus

téma - réma

tematické posloupnosti

izotopní (izotopické, anaforické, identifikační, koreferenční, topikální...) řetězce

[X; přijít]

X přišel. X přišel! Přišel X? X nepřišel.

X přijde. X přichází! Přijde X? Nepřijde X?

Po příchodu domů Karel vypil čaj.

Václav Klaus, český prezident, je dnes očekáván u našich sousedů v Rakousku.

Jaká škoda, že se ten nebohý hoch nemůže vyrovnat s tou strašnou pravdou.

Když přišli rybáři na břeh, našli Josefa bezvládného. Zavolali lékaře, ale bylo už pozdě.

Národní muzeum stojí na Václavském náměstí.

(1a) Toto náměstí je jedním z nejrušnějších míst Prahy.

(1b) Horní části tohoto prostranství se tak dostalo krásné dominanty.

(2) Tato skutečnost je známa každému návštěvníkovi Prahy.

(3a) Je to velmi památná budova.

(3b) Sbírky Národního muzea jsou velmi hodnotné.

(4) Jiná významná pražská budova, Národní divadlo, stojí na Smetanově nábřeží.

(5) Teď si prohlédneme dvě významné pražské budovy. První z nich, Národní muzeum, bylo postaveno... Jsou v něm uloženy... Druhá budova, Národní divadlo, se nachází... Bylo postaveno...

(6) Národní muzeum... Národní divadlo... Obě tyto budovy patří k nejvýznamnějším...

(7) Přihnalo se jaro jako zelená povodeň. Celá země přes noc rozkvetla.

(1a) - návazná tematizace rématu; (1b) - návazná derivační tematizace rématu; (2) - návazná tematizace výpovědi; (3a) - průběžné téma; (3b) - derivace průběžného tématu; (4) - derivace tématu z hypertématu; (5) - rozvíjení rozštěpeného rématu; (6) shrnutí témat; (7) - temat. skok

Seminář č. 6: Sémantika textu (ve vztahu k jeho výstavbě)

V následujících ukázkách se zaměřte na sémantickou výstavbu textu, uplatněné slohové postupy, typy a vztahy jednotlivých výpovědí, funkčnost a efektivnost jejich řazení.

Svatí odpochodovali

(1) Pozlacený gotický oltářní reliéf sv. Anny, údajně v hodnotě více než milion dolarů, odcizil neznámý pachatel minulý týden v kostele v Radiměři v okrese Svitavy. (2) Podle policie je však odhad celkové škody přibližně 350 000 korun. (3) Jak uvedl kriminální komisař svitavské policie František Kružík, ztrátu oltářního reliéfu a sochy sv. Jana oznámil minulý týden ve čtvrtek radiměřský farář. (4) Nejmenovaný zdroj pro ČTK uvedl, že jen cena pozlaceného reliéfu o rozměrech 80 x 100 cm podle starší dokumentace převyšuje milion dolarů.

(1) Příhoda, kterou vám chci vyprávět, se stala u babičky, (2) kde jsem trávila prázdniny. (3) Bylo parné letní odpoledne a (4) já jsem si se sestrou a s maminkou vyšla na procházku do lesa. (5) Nádherný den! (6) Po půlhodinové chůzi jsme došli na vrchol jednoho z kopců. (7) v těchto místech je cesta lemována po levé straně nízkými smrčky, (8) po pravé vyššími stromy. (9) Jak cesta, tak i nejbližší okolí bylo silně zarostlé vysokou travou. (10) Před vrcholem kopce se lesní cesta zužuje, (11) proto jsem šla mimo ni ve vysoké trávě. (12) Jak jsem tak šla a dívala se po okolí, ani jsem nezpozorovala, že v trávě je stočený had. ...

Setkání s medvědem

(1) Chci vyprávět, jak jsem se setkala s medvědem. (2) Byla jsem na prázdninách u tety v Nízkých Tatrách. (3) Zároveň tam přijela i sestřenice z Bratislavy. (4) Ráno, když jsme se obě probudily, byly už teta i babička na poli. (5) Rozhodly jsme se, že je překvapíme. (6) Šly jsme koupit chléb. (7) Teta bydlela vysoko na kopci a (8) cesta do obchodu trvala dvě hodiny a (9) vedla pořád lesem. (10) Místy byl les hustý a (11) bylo v něm přitímí. (12) Náhle na cestu vběhl medvěd. (13) Do nás jako když střelí. (14) Uháněly jsme zpátky. (15) Medvěd je zvíře člověku velmi nebezpečné, (16) a proto není radno se s ním potkat. (17) Doma jsme o této příhodě vyprávěly bratřenci, ale (18) ten se nám vysmál. (19) Poučil nás, že v těch místech medvědi nežijí a že nám vběhl do cesty velký ovčácký pes. (20) Tomu jsme se musely dlouho smát. (21) Pak jsme šly vesele znovu pro chléb.

Zde si všimněte propojení textu izotopními řetězci.

Byla jedna matka a měla dvě dcery. Jedna se jmenovala Kačenka, ta byla její vlastní, druhá byla nevlastní a říkali jí Anička. Matka Aničce nepřála a byla by ji ráda dostala z domu. Anička viděla, že je doma na obtíž, a jednou řekla maceše, že půjde někam do služby. Macecha na to jen čekala a hned ji vypravila na cestu: zadělala z hrubé černé mouky, upekla jí buchtíčku a tak ji poslala do světa.

Rozlište jednotlivé typy tematických posloupností a způsoby jejich vyjádření:

Bylo by správné svěřit se obvodnímu lékaři. Lékař by mě ale zahnal do nemocnice. V nemocnici jsou dotěrní, prohmatávají pacienty a šíří se tam choroby. Nesvěřím se.

Máme doma morče. Morče je malé a milé. Má bílý kožíšek a červená očka. Říkáme mu Albínek. Albínek dýchá, sedí a hledí. Hledí celý den. Jí zeleninu, žito a seno. Nadělá mnoho malých bobeků.

Samozřejmě pomáhá i na stavbě domu pro rodinu svého druhého syna. Ten si na rozdíl od bratra prozíravě zvolil technický obor...

Marie stála vždycky jen o Martina. To je přece známo.

Učitelka hudby pomalu obcházela malou kuchyni, kterou udržovala ve velkorysém pořádku. Šoupavými kroky posunovala vpřed své mohutné tělo, zakončené neuvěřitelně velkými střevíci. Tu a tam se těžce shýbla (...), se supěním se narovnála a pátrala dál vypoulenýma, smutnýma očima.

Marie stála vždycky jen o Martina. Studovala vysokou školu a při tom pracovala. Pomáhala financovat jeho studia, která stejně nedokončil. To všechno se nutně podepsalo na jejím zdraví.

Konec války byl ve vzduchu. Kapry z rybníků vylovili a snědli. Kapří násada došla... Mně ryby chyběly, tak jsem bloumal krajem a hledal potůčky. Jen v některých plavaly ryby. Ale ryby to byly za groš kudla. Řížecci a piskořici malí. Stříbrné rybky běličky jak pozlátka na vánoční stromek. Takové rybičky, jaké se jedí syrové, když je hodně velký hlad...

Vzpomínal jsem na brášku Huga a brášku Jirku. Spali jsme dřív v jedné místnosti ve dvou postelích. Jirku jsem musel každý večer drbat na zádech, on jinak nemohl usnout. Dával mi za to korunu.

A Hugo, ten vznešený aristokrat, při tom klapal pusou. Předváděl nám, jak klope Koníčkovice mlýn. Pracoval tam jako mládek. Vykládal obilí a vysypával pytle... Rozvážel sedlákům chleba.

Přijdu dneska pozdě. Zahrada není zalitá. Vrať paní Markové ten košík. Volala Jana, že nepřijede. Máš jí odpoledne zavolat. Jo a ta zahrada bude určitě hrozně suchá. Jídlo je v lednici. Ahoj!

Přednáška č. 6: Syntax textová, nadvětná, hypersyntax (vs. syntax větná, výpovědní)

Textém, textová jednotka

Realizace a modifikace syntaktických konstrukcí v textu

Ekonomie – redundance, explicitnost – implicitnost

1. Redukce

1.1 Apoziopese, proziopese

1.2 Elipsa (situační, kontextová)

Vyjadřování eliptické vs. brachylogické

Vztah odpovědi k otázce v dialogu: možnosti redukce

2. Obohacování, modifikace

2.1 Vytýkání, osamostatňování

2.2 Volné připojování, vyčleňování / přičleňování (parcelace / kompletace);

„přídavné“ („přívětné“) výrazy a konstrukce

2.3 Vkládání, vsouvání (parenteze);

„komentující závislá věta“

vedlejší promluhovná linie, reliéfizace textu

Věta jednoduchá: *Josef nám jako úplný začátečník způsobil mnoho starostí.*

Věta jednoduchá s přídavnými výrazy: *Víte, Josef byl úplný začátečník, ne?*

Větný ekvivalent: *Koukej, Josefe!*

Věta složená (= souvětí podřadné), hypotaxe: *Josef nám působil starosti, protože byl úplný začátečník.*

Nevětná konstrukce rozvitá hypotakticky: *Ještě si musíme promluvit o Josefovi. Případ, který nám působí starosti, protože jde o úplného začátečníka.*

Větný blok: *Josef nám působil starosti, protože byl úplný začátečník a práce mu nešla, ať dělal co dělal.*

Výpovědní spojení (= souvětí souřadné), parataxe: *Josef byl začátečník, a proto nám působil starosti.*

Výpovědní spojení s nepravou vedlejší větou: *Josef nám způsobil mnoho starostí, aby se pak už nikdy neobjevil.*

Výpovědní celek – juxtapozice: *Josef nám způsobil mnoho starostí, byl úplný začátečník.*

Apoziopese: *Josef, s tím teda bylo...*

Elipsa: *Byl Josef úplný začátečník? Ne. Ne, nebyl. Ne, úplný ne.*

Vytýkání, osamostatňování: *Josef, ten nám způsobil mnoho starostí.*

Byl to Josef, kdo nám způsobil mnoho starostí.

Vyčleňování (parcelace): *Způsobil nám mnoho starostí, ten Josef.*

Přičleňování (kompletace): *Byl (to) úplný začátečník. Ten Josef.*

Vsuvka, parenteze: *Josef – byl úplný začátečník – nám způsobil mnoho starostí.*

Komentující závislá věta: *Jak si jistě umíte představit, Josef nám způsobil mnoho starostí.*

Seminář č. 6

Vyhledejte elipsy, vsuvky, parcelace výpovědi:

„Klein mi domlouval, hrozil, že mne dá přivázat k posteli, a zas domlouval. Když viděl, že nepochodí, vybavil mne víc než nejnutnějším. Strčil mi do kapsy i pár dolarů a dal mi dva kartóny cigaret a tři páry nylonových punčoch. Za to bylo možno koupit všechno. A každého. První, co jsem koupil, když jsem opustil tábor, byla pistole. Taková, jakých užívali esesáci. Nebyla o ně nouze. I nábojů bylo dost. A já jsem nepotřeboval vlastně víc než jeden. Jiní, kteří přežili jako já, zůstali ležet na pryčnách v táboře. Nevěděli, co se sebou počít. Někteří čekali, že ještě najdou někoho z příbuzných. Doufali ještě v zázraky. Ale neměli kam jít. Ke komu se vrátit. Se mnou bylo jinak. Já věděl, proč jsem chtěl žít. Aspoň do chvíle, kdy najdu Walze. Než se pomstím. Dál jsem zatím nemyslel. Dva dny a dvě noci jsem se tloukl přeplněnými vlaky. Ani na chvíli jsem nedal z rukou batoh, který mi také obstaral Klein. Bylo v něm všechno, co jsem měl. Dvě košile, spodky, dva páry ponožek, pytlík s barevnými koulemi, karty a ještě nějaké věci pro mé kejkle. Nikdy jsem se s těmi věcmi nerozloučil. Věděl jsem, že bude-li zle, mohu se jimi uživit. A na dně ležela pistole a krabička s náboji. Nic jiného jsem na světě neměl. Nic jiného jsem také nepotřeboval. Tak jsem dojel třetího dne ráno do Mnichova a až teď, zatímco jsem seděl v zakouřené čekárně – příští vlak do místa, kde byl Walz doma, jel až v poledne –, jsem začal přemýšlet o tom, co podniknout dál.“

(V. Fischl)

Charakterizujte výpovědní celek (kolik výpovědí obsahuje, jaké jsou jejich vztahy):

Nemohl ani trochu pochybovat o tom, že by to opravdu skončilo zošklivením, vždyť už ten pouhý pohled na ni (pohled pátravý a pronikavý) nebyl jistého zošklivení prost, podivná věc byla však v tom, že mu nevadilo, ba naopak, že ho dráždilo a podněcovalo, jako by si to zošklivení přál: touha po souloži se v něm sblížovala s touhou po zošklivení, touha přečíst z jejího těla konečně to, co tak dlouho nesměl znát, mísila se s touhou to přečtené vzápětí znehodnotit.

(M. Kundera)

Rozlište vedlejší věty pravé a nepravé:

Pak stezka přecházela přes Soumarský most, kde překročila Teplou a Vltavu, a přes Volary do Prachatic, kde byl druhý nocleh.

Rodin, které chtějí bydlet ve vlastním domě, je mnoho, ne všem se to ale podaří.

Vedle reproduktorů, které směřují zvuk bezprostředně na diváka, se nabízejí reproduktory bipolární a tripolární, vysílající zvuk dopředu i dozadu, čímž se zdokonaluje prostorová iluze. Zelenkův míč se dostal k Sionkovi, který měl v šestnáctce čas zamířit a poslal míč do kouta brány.

Vyhýbá se Německu od roku 1997, kdy ji pomatenec v Hamburku pobodal nožem do zad.

Stresy a tlaky, kterým je člen rady vystaven, jsou čím dál větší.

Jenže skutečnost je taková, že od jara do zimy některá auta svítí a některá nesvítí, což je pro bezpečnost provozu nejhorší.

V následujícím textu rozlište promluvy vypravěče a promluvy postav, řeč přímou a nevlastní přímou, er-formu a ich-formu atd.

Bylo to všechno úplně absurdní, tahle svatba, do konce života by si to člověk nevymyslel. Jakýsi chlapík vyšel z oddací síně a začal radit svatebčany:

„Ženich a nevěsta, prosím, svědkové, prosím, rodiče, prosím,“ pak celou řadu spokojeně a samolibě přehlédli, jako by zde byli kvůli němu, a řekl s nasládlým úsměvem:

„Prší vám štěstí.“

Varhánky zase začaly hrát. To je to, to si oni myslí, jste mladí, máte co jíst, nechodíte otrhaní, buďte spokojení, musíte být spokojení, prší vám štěstí, prší nám štěstí, jenomže v tom to štěstí není. Zase zaznělo Věrné milování, lásku jsme si přísahali, tak geniálně falešně, že to znělo jako úmyslná kočičina, vešli jsme do sálu ještě honosnějšího a vpředu nás čekal sám předseda MNV s řetězem na krku jako rektor...

Krucí, říkal jsem si, musím to vydržet, přece tady sebou nemůžu švihnout o zem, ale viděl jsem čím dál míň, nejasně jsem cítil, že mne Věra vzala pod paži, ale neměl jsem sílu zvednout ruku,

slyšela jsem tu melodii a viděla muže za stolem, bude nám teď mluvit o lásce a odpovědnosti, pomyslela jsem si, proč tady jsem, kdybychom aspoň vypadali jako zamilovaní, vsunula jsem ruku pod Zdeňkovu paži, ale jeho ruka zůstala viset jako mrtvá, a tak to bude pořád a pořád, pořád budu prosit o něco, co nemohu dostat. Taková komedie, řekla jsem si, ale já ji hrát nebudu, Zdeňkova paže visela bez pohnutí, ale já ji hrát nebudu, právě teď nebudu, až sem jsem to dotáhla, tu faleš, ale teď je konec.

Věra pustila Zdeňkovu ruku a vyběhla ze sálu. Varhaník to ze svého místa neviděl, hrál pořád dál, všichni byli na okamžik jako spoutaní, jako by to také neviděli, anebo viděli a nevěřili tomu. Rozběhl jsem se za Věrou, ale než jsem se dostal dolů, běžela už v lijáku k věži, slyšel jsem, jak se svatebčané hnou po schodech, utíkal jsem a voda mi stékala na obočí, ale když jsem se dostal k věži a branou na ulici, Věru jsem už neviděl, déšť umýval vozovku a od dolního náměstí se plazila do kopce kolona vojenských aut. Otec, starý Řehák, Lojza a Bednařík mě doběhli a potom už jsme všichni stáli bez dechu u silnice, ale nemohli jsme dál kvůli autům, zahalila nás do naftového kouře, nemohli jsme ani mluvit. Nějaký voják nás zpod plachty zpozoroval a zařval:

„Hele, svatba.“

Vojáci se shrnuli k otvoru, křičeli: „Kde máte nevěstu?“ a jistě si mysleli, že udělali výborný vtip.

(J. Trefulka)

Přednáška č. 7: Koherence, koheze

Reference (poukazy k „předmětům řeči“; jejich identifikace)

Reference individuální (určitá; neurčitá)
generická, druhová (*mléko je zdravé*)

Odkazování exoforické (mimo text)
endoforické (v rámci textu)

Principy opakování a nahrazování (synonymem, antonymem, hyperonymem, hyponymem; zájmeny, zájmennými příslovci; obecnými substantivy)

Identita vs. různost předmětů řeči:

- identifikace (koreference, opakování, synonyma...)
- alterace (antonyma; *skinheadi – Romové; ještě jeden, ten druhý*)

M.A.K. Halliday – R. Hasan: *Cohesion in English* (1976):

- 1) Koreference (referenční koheze): jednotka zastupovaná i zastupující (antecedent – postcedent) poukazují k témuž předmětu řeči

Anafora, anaforické navazování

Katafora, kataforické navazování

Navazování kontaktní – distantní

Srovnávací (komparativní) reference

- 2) Elipsa

- 3) Substituce

- 4) Konjunkce, spojková koheze: explicitní signalizace vztahů pomocí konektorů (spojky, částice, textové orientátory, metařečové komentáře...)

- 5) Lexikální koheze:

- reiterace („opakování“ v různých podobách):

opakování: *Byl jednou jeden král. (Ten) král...*

synonyma: *V garáži stálo auto. Byl to silný vůz.*

hyperonyma, hyponyma, kohyponyma: *zelenina – mrkev, celer...*

třída – podtřída: *lidé – ženy, muži...*

metonymie: *auto bylo v dobrém stavu, jen brzdy bylo třeba opravit*

antonyma: *mladí lidé – staří, první – poslední*

zobec. výraz: *otázka, problém, věc, záležitost, příčina, důvod, cíl, příklad...* (odkaz i k celým částem textu, anaforicky i kataforicky: *Rád bych vám položil otázku... - Vaši otázku prostě nechápu.*

- kolokace (sémantická spřízněnost, souvislost v širším smyslu, častý souvýskyt):
vyvozování souvislostí je umožněno společnými znalostmi různých situací)

Implicitní prostředky koherence: identita gramatických kategorií, kongruence

Seminář č. 7

Najděte v textu příklady vyjádření koreference alterací.

a)

V nastalém šeru zase vyrazilo několik psů. Ale už nebyli tak draví. Očichávali mrtvoly německých vojáků, jež se nikdo neodvážil odnést. Útočníci zřejmě nemohli zvířata nijak přinutit, aby se vrhla tam, kde je chtěli mít. Kdosi z vojáků proto na ně vystřelil. Několik jich uteklo, někteří nerozhodně běhali sem a tam. Ale jeden pes byl trefen kulkou a táhl za sebou roztržitou nohu se strašným, bolestným vytím. Vlekl se směrem k partyzánům. Fedor se několikrát obrátil. Dokončoval třetí hvězdu a ten zvířecí nářek ho rušil. Pes cítil lidi a pudově lezl k nim, jako by se dožadoval jejich pomoci. (J. Marek)

b)

Uvnitř baráku, do něhož vešli, bylo čisto a klidno. Podlaha a stoly byly vydrhnuty. Drhnou je prý každý den. Svědkové Jehovovi seděli u stolů s rukama v klíně a dívali se před sebe. Nikdo nevstal, aby někam šel. Někteří spolu tiše rozmlouvali. Nikdo nevolal od stolu ke stolu. (F. Peroutka)

c)

„Když se vybírala herna u Picků, byl jsem při tom a napsal jsem otřásající článek Herna prokletých milionů. Hezky jsem začal, že od Picků vedly pouze tři cesty. První na Wilsonovo nádraží, druhá na Pankrác a ta třetí na Olšany. A pak jsem šťastně vypočítal, že za těch dvacet let, co se hrál u Picků hazard, se tam celkem obrátily dvě miliardy korun a že za tu sumu bychom měli skoro ještě jednu Maginotovu linii.“ (B. Hrabal)

V následujících úryvcích textu najděte a pojmenujte typy koreferenčních vztahů.

a) Rukopisy pocházejí ze 14. století. Tehdy byla vzdělanost rozšířena především v církevních kruzích.

b) Mícháme, až se utvoří hustá kaše. Do ní zatřeme žloutky. Odstavíme ji z ohně.

c) Vzpomínali jsme na Honzu a Martina. Oba byli služebně mimo republiku.

d) Vrcholným dílem Mánesovým jsou lunety na pražském orloji. Právě na tyto malby použil Mánes motivy hanáckých krojů.

e) Již ve druhém ročníku jste se dozvěděli, co je to životopis, jaké jsou jeho nejdůležitější složky a k čemu slouží. Nyní přichází čas, kdy ho sami budete potřebovat. Proto i ve čtvrtém ročníku tento útvar opakujeme.

f) Nejdůležitějším dokumentem rady Evropy v oblasti lidských práv je Evropská konvence o lidských právech, která byla podepsána v Římě 4. listopadu 1950 ministry 12 evropských zemí. Za 40 let dozrála a stala se nejpropracovanější a nejúčinnější smlouvou o lidských právech na světě. Byla vzorem pro další oblastní smlouvy. Evropská konvence o lidských právech je mezinárodní smlouva. Jejím prostřednictvím se snaží členské státy Rady Evropy zaručit základní lidská práva všem osobám podléhajícím jejich jurisdikci.

V dialogu z televizního pořadu Trní najdete různé prostředky textové koheze a návaznosti mezi replikami (opakování výrazů, pronominalizace, konektory, elipsa aj.).

- M Danielo / jak vy se často vídáte / vy ji máte / maminku / vlastně v zahraničí někde?
- D mám ji prakticky blízko sebe / na Slovensku že? / v Martině / a jako / já si myslím / že to je / jak se často stýkat / individuální / protože když ten vztah je / funguje / a je velice pěkný / tak mně třeba je strašně líto / že maminku u sebe nemám / dneska / vlastně / ona se zanedlouho dožije osmdesáti let / a já si myslím / že už je jako / věkově dost vysoko / a že si říkám / jak jí tady ještě dlouho / vlastně / asi budu mít
- M a jak často tam jezdíte na Slovensko?
- D ano / takže tam jezdíme zjara / v létě na dovolenou / na podzim / prostě podle možností / ale hlavně si hodně píšeme / telefonujem / protože já třeba píšu dopis / a zároveň jí musím zatelefonovat
- M v Trní si povídáme o tom / jak často se vidět s rodiči partnera či partnerky / za chvíli si budem povídat o dalším závažném tématu asi každý rodiny / jak moc nám mají rodiče mluvit do výchovy našich dětí // a já teďka hostům položím záludnou otázku / jak moc jim rodiče mluví do výchovy jejich dětí // Lenko / vy jste do manželství s Robertem vlastně šla s miminkem / že jo? vy jste měla holčičku rok a půl / je to tak?
- L dva a půl roku / no
- M dva a půl roku / a jak na to koukali Robertovi rodiče?
- L no tak / oni nás pozvali na oběd / a když jsme tam přišli / teda s Kačenkou / tak jako říkali / ty jo / my máme vnučku / to je skvělý / jako že jsme babička a dědeček / ze dne na den vlastně / jo / takže / takže docela jako se jim to líbilo / no
- M žádný problémy nebyly?
- L ne, ne
- M tak to je bezvadný / a mluvili vám do toho / jak vychováváte děti?
- L moc ne ani
- ...
- M Danielo / vy jste to vlastně zažila na obě strany / jako snacha s vaší tchýní / a dneska vlastně vy už jste taky něčí tchýně
- D já jsem prakticky pětinasobná tchýně když bych to takhle měla říct
- M pětinasobná tchýně?
- D pětinasobná / teda / protože od pěti dětí / že? a můžu teda říct / pokud potřebují poradit nebo něco chtít vědět / tak ňák ohledně určitéch problémů / tak říkám pouze svůj názor / ale nikdy sem se do jejich domácnosti nebo do jejich dění rodinného vůbec nemíchala / a protože myslím si / že to nemá ani žádný význam / oni stejně potom vlastně si ten svůj život žijou / protože tam dennodenně nejste vlastně od rána do večera / takže nevíte vlastně / jaký tam ty problémy nebo radosti starosti vznikají
- M takže vy jste taky zastánkyně...
- D jsem zastánkyně / že by se nemělo mluvit / neměli by se maminky tatínkové vůbec do mladých vměšovat
- M a myslíte si / že je možný / že se ta vaše dobrá zkušenost s vaší tchýní tak jako přesunula zase na ty mladý / že jste měla takovej vzor?
- D tak to si zrovna nemyslím / protože já vlastně / když jsem svoji vlastně maminku / manželovu teda / poznala / tak už sem měla děti provdaný / ženatý / takže sem vlastně už...
- M takže vono se to úplně vobrátilo

Přednáška č. 8: Pragmatika textu

pragmatická lingvistika – lingvistická pragmatika?

„studium užívání jazyka“ (parole, performance)

situace, kontext (studium „vztahu jazyka a kontextu“, resp. „schopnosti uživatelů adekvátně spojit výpovědi s kontextem“)

Složky komunikační situace: mj. cíle, záměry, strategie, postoje účastníků + funkce jejich výpovědí a dalších textových jednotek; i emocionálnost, intenzifikace apod.

Vztah pragmatika – sémantika? „Pragmatické významy“?

(G. Leech: „interpersonální rétorika“)

Význam „doslovný“ (explicitně vyjádřený jazykovými prostředky) vs. **„zamýšlený“, implikovaný**

S. Levinson – objekty zájmu pragmatiky:

- **deixe**: časoprostorová (zájmena, zájm. příslovce vyjadřující vztah k „hic et nunc“)
sociální (např. oslovení, tykání – vykání, prostředky kontaktní a zdvořilostní)
textová (vztah výpovědi ke „ko-textu“)
- **presupozice**: *Divím se, že ještě není hotova. – Lituji, ale nejelo mi auto.*
Ještě jste se nerozhodli, kam uložit své peníze?
- **implikatury**: konvenční vs. konverzační
H. P. Grice: princip kooperace, konverzační maximy
 - 1) Maxima **kvantity**: „řekni dost“, „neříkej víc, než je momentálně nezbytné“
(problém fatické komunikace)
 - 2) Maxima **kvality**: „nelži“, „neříkej nic, pro co nemáš dostatečné důkazy“
(problém „zbožné lži“)
 - 3) Maxima **relevance**: „řekni to, co je v daném momentě dialogu relevantní“
(+ snaha recipienta interpretovat relevantní informaci)
 - 4) Maxima **způsobu**: „vyjadřuj se jasně, srozumitelně, přesně, jednoznačně, nikoli dvojsmyslně“

Zdvořilost

G. Leech: princip zdvořilosti, zdvořilostní maximy:

- 1) Maxima **taktu**: „snaž se o minimální ztrátu a maximální prospěch partnera“
- 2) Maxima **„velkorysosti“**: „snaž se o maximální ztrátu a minimální prospěch sebe sama“
- 3) Maxima **„uznání“**: „nekritizuj partnera, projevuj mu uznání, ocenění“
- 4) Maxima **skromnosti**: „posiluj kritiku sebe sama, omez na minimum pozitivní hodnocení sebe sama“
- 5) Maxima **shody**: „snaž se omezit na minimum neshody, maximálně rozvíjet shodu“
- 6) Maxima **sympatie (soucitu)**: „snaž se o maximální rozvoj vzájemných sympatií“
- 7) Event. maxima **fatická**: „udržuj hovor“, „zabraň mlčení“

Stupně zdvořilosti, vyjadřovací prostředky a jejich kombinace:

Odvez mě domů. Odvezeš mě domů. Chci, abys mě odvezl domů.

(Ty bys mě mohl odvézt domů.)

Odvezeš mě domů? Můžeš mě odvézt domů?

Odvezl bys mě domů? Mohl bys mě odvézt domů?

Nemohl bys mě (náhodou) odvézt domů? Nevadilo by ti, kdybys...?

+ *prosím, laskavě...*

P. Brownová – S. Levinson: teorie zdvořilosti založená na *face threatening*: „neztratit tvář“, „neohrožit tvář partnera“. Zdvořilost **pozitivní** vs. **negativní**.

Výklad některých **figur** na základě porušování maxim:

eufemismus, parafráze, hyperbola, litotes, ironie, metafora...

Seminář č. 8

Dopisy Karla Čapka (diachronní pohled na zdvořilostní jazyk; zdvořilost vs. lichocení, servilnost...)

Milostivá paní! Neračte vykládati mně za přílišnou dotěrnost, že osměluji se... abych se mohl prokázati aspoň poněkud vděčným za Vaše laskavé a roztomilé pohostinství... cítím se příliš zavázán vděčností... račtež tedy tuto maličkost laskavě dodat... přijměte uctivé blahopřání...

Jakožto nejhorlivější přimlůvčí za Vaše přání, abyste tuto zimní sezónu strávila v Praze, nemohu se neinteresovati o výsledek Vašeho úsilí...

Za zprávy dříve laskavě zaslané děkujeme a zároveň prosíme, aby nám záhy bylo odpověděno... Pokládáme za svou povinnost omluviti se, že... neprokázali jsme se dosud tak činnými, jak by snad mohlo býti očekáváno... Neračte si pokládati za obtíž sdělit nám... Dovolujeme si především projevit svůj dík... Bude nám vždy obzvláštním potěšením býti ve službách Vaší redakce... K dalším službám trváme ochotni s ruky políbením...

Slovutný Mistře! Dovoluji si znovu a co nejsnažněji opakovati svou prosbu... Těším se tedy, že naši prosbu neoslyšíte... Prosím Vás, abyste laskavě přiložil své slovo k rychlejšímu uskutečnění

Slovutný pane, s touto žádostí obracíme se k Vám se zvláštní radostí a nadějí, jelikož Vaše důvěrná znalost dětské duše dává Vám do péra nejlepší prostředky promluvit k dětské obraznosti vřele a živě.

Pane prezidente... nemohu Vám ani vyslovit, jakou ctí by bylo pro mé přátele a můj domek, kdybyste některého pátku, jak jste tak vlídně slíbil, mezi nás přišel. Děkuji Vám, pane prezidente, za veškerou Vaši laskavost... Dovoluji si Vám ještě jednou poděkovat za čest, kterou jste prokázal nejenom mně, ale nám literátům... Těším se, pane prezidente, že mým přátelům i mně zase brzo dopřejete té radosti vidět Vás...

Budu docela šťasten, bude-li mi dopřáno dopomoci k tomu, aby pan prezident řekl několik slov, která půjdou ze srdce jemu a zvláště nám čtenářům...; ... byl bych šťasten, kdybych měl nějaký kloudný nápad, ze kterého by se mohla zrodit nějaká Vaše myšlenka...

Drahý a slovutný Mistře, dovoluji, abychom Vám projevili upřímnou soustrast s těžkou bolestí, kterou jest Vám nésti.

Milý a vážený pane profesore, děkujeme Vám za přátelská slova účasti a za vzpomínku, kterou jste uchoval o našem tatínkovi. Připadá mně, jako by s ním umřela ta krásná a mužná generace před námi; teď je řada na nás - k práci i k smrti.

Milý St. Hanuši, jste hodný, že jste si na nás vzpomněl. To víte, bolelo to a bolí to.

(a) (Jsem) (upřímně, nejsrdečněji, cele...) **Váš/Tvůj**

(b) (Jsem) **Váš** věrný, upřímný, zcela...

(c) (Jsem) **Váš** (upřímně, hluboce, nadmíru, plně...) **oddaný**

(d) **Vám** (hluboce, srdečně, vděčně, přátelsky, vřele...) **oddaný**

(e) Se srdečným (nejupřímnějším, ...) **pozdravem** (Váš/Vám oddaný)

S nejlepšími (přátelskými...) **pozdravy** (Váš/Vám oddaný)

S **pozdravem** nejsrdečnějším

Zdraví Vás

Upřímně (co nejsrdečněji, mnohokrát...) **Vás zdraví/pozdravuje**

Srdečně (elize následného **zdraví, pozdravuje**)

(f) (Jsem/trvám) **v** (dokonalé, veškeré...) **úctě** (Váš/Vám oddaný)

S (hlubokou, veškerou, neskonalou, nejoddanější...) **úctou**

- (g) **S projevem/výrazem/ujištěním** (nejhlubší, plné, staré...) **úcty**
(h) (Jsem) s (uctivým) **ruky políbením/políbením rukou/ruky** **Váš**

Charakterizujte následující text a užitě jazykové prostředky z hlediska pragmatických aspektů (situace, záměr pisatele, vztah k adresátovi, zdvořilost, možné efekty...).

Knihovna slavistiky: Návod k použití

Jak si objednat knihu:

- 1) Vezměte si objednáací lístek/lístky a přistupte ke katalogu (to jsou ty skříně se zásuvkami). Vysuňte zásuvku označenou příslušným písmenem (za předpokladu, že ovládáte abecedu).
- 2) Jedná se o katalog autorský, katalogizační lístky (takové ty kartičky) jsou tudíž abecedně řazeny podle jmen autorů a dále abecedně podle názvů jejich děl. Vyhledejte lístek s požadovaným autorem a titulem (lístek *nevyjímáte* – pokud tak učiníte, kniha se stává nedostupnou); na lístku najdete mimo jiné i rok vydání (pamatujte na to, že ne všechny knihy se půjčují domů) a hlavně signaturu (shluk písmen a čísel v pravém horním rohu katalogizačního lístku), která je při objednávání údajem asi nejdůležitějším. Signatura vypadá asi takto: Gč 915, 7-4256, I-11295, Fč 217. Signatura *nevypadá* takto: S – 6041/62. Tak vypadá inventární číslo.
- 3) Uchopíte tužku a na objednáací lístek (malý lístek papíru s předtištěnými kolonkami, který leží v přihrádce vedle výdejního okénka) napíšete (v tomto pořadí a pokud možno čitelně): Vaše ctěné jméno, signaturu Vámi požadované knihy (časopisu), název knihy/časopisu a datum (aktuální). Má-li daná položka více svazků (sebrané spisy, časopisy apod.), nezapomeňte rovněž uvést ročník nebo číslo svazku.
- 4) Zásuvku s katalogizačními lístky zasuněte a vyplněný objednáací lístek vhod'te do schránky, nacházející se po levé straně výdejního okénka.
- 5) Knihovníci přibližně v dvou-/tříhodinových intervalech odcházejí s objednáacími lístky do sklepa, kde se nachází drtivá většina fondů. Tam knihu vyhledají, založí do ní objednáací lístek a vynesou ji nahoru, kde ji založí do police pod písmeno, jímž začíná příjmení objednávacího.
- 6) Objednávající v ideálním případě přijde s dostatečným časovým odstupem, pozdraví a řekne něco ve smyslu „měl/a bych tu mít knížku na jméno XYZ“. Knihovník v ideálním případě zaloví mezi knhami na dané polici a knihu objednávacímu podá. Může se však také stát, že kniha není k dispozici (studuje ji někdo jiný); v tom případě Vám knihovník vrátí přetržený objednáací lístek.
- 7) Objednávající se ujistí, že kniha splňuje podmínky pro absenční výpůjčku a vyplní výpůjční lístek (kompletně). Výpůjční lístky leží na výdejním okénku. Vyplněný výpůjční lístek poté předá knihovníkovi společně s knihou a platným průkazem ke kontrole. A to je všechno.

Přednáška č. 9: Teorie mluvních (řečových) aktů

J. L. Austin (*How to do things with words*); J. R. Searle

Akt **lokuční** – **ilokuční** – **perlokuční**

Akt lokuční = výpovědní + propoziční (= referenční + predikační)

Výpovědi **konstativní** – **performativní**

Performativní slovesa, event. **formule** – klasifikace mluvních aktů:

- reprezentativa (*tvrdím, zjišťuji, hodnotím*)
- direktiva (*žádám tě, příkazuji vám*)
- deklarativa (*jmenuji vás, pověřuji vás, odsuzuji vás, křtím tě*)
- komisiva (*slibuji, zavazuji se, přísahám*)
- expresiva (*lituji, děkuji, omlouvám se, blahopřeji*)

Splnění určitých **podmínek** pro **úspěšnou** realizaci mluvního aktu:

- podmínky situační vhodnosti, náležitosti
- podmínky přípravné
- podmínky upřímnosti

aj.

Nepřímé mluvní akty:

To jídlo je studené. Tady je průvan.

Můžete mi prosím říci...? Mohl byste mi podat sůl? – souvislost se zdvořilostí, s implikaturami

Řečnická otázka

Vazba mluvní akt – věta (výpověď)?

Kdy volíme explicitní performativní formule, přímé / nepřímé vyjádření ilokuce?

Techniky oslabování, změkčování (*mitigation, hedging*)

Teorie mluvních aktů a interpretace uměleckých, literárních textů

Seminář č. 9: Pragmatika textu, zdvořilost, řečové akty

Zhodnot'te různé reakce na otázku; přiřad'te jim adekvátní situace, případně implikatury:

- (1) *Kde mám tu bonboniéru?*
Kdeže loňské sněhy jsou?
Měl jsem hrozný hlad.
Ujede mi vlak.
A co tvoje dieta?
Ráno byly u tebe v pokoji děti.

Posud'te vyjádření v (2) a (3) z hlediska situační přiměřenosti a zdvořilosti:

- (2) Nechápe me, proč jste se k nám vůbec hlásil.
Máme určité pochybnosti týkající se vaší kvalifikace.
- (3) Hele, půjč mi stovku.
Aleno, mohla bys mi půjčit stovku?
Lituji, že vás musím obtěžovat, ale nemohl byste mi půjčit sto korun?
Ale ne! Vždyť u sebe nemám ani korunu! Zapomněl jsem ráno zajít do banky.

Charakterizujte dialogické sekvence z hlediska hodnot funkčních, strategických, záměrových, přímosti / nepřímosti vyjadřování, presupozic atd.:

- (4) A: Máš něco dneska večer?
B: Ne, vlastně ne. Proč?
A: Chtěl jsem se zeptat, jestli bys se mnou nešla na večeři.
B: Ale ano, ráda.
- (5) A: Máte lyžařské rukavice?
B: Ano (hned vám ukážu).
- (6) A: Tak co říkáš mým novým šatům?
B: Odvážné jsou, to tedy určitě.

Seřad'te následující formulace podle stupně zdvořilosti:

- (7)a) Souhlasil byste s tím, že polovinu ceny zaplatíte měsíc před dodáním zboží?
b) Měsíc před dodáním zboží dostanete fakturu na polovinu ceny.
c) Polovinu ceny musíte zaplatit měsíc před dodáním.
d) Litujeme, že to musíme od vás žádat, ale podle našich obchodních zvyklostí je třeba polovinu ceny uhradit měsíc před dodáním zboží.

Která výpověď je konstativní a která performativní, čím se od sebe liší?

- (8)a) Prší.
b) Slibuju, že vám zítra ty peníze vrátím.

Také v (9) a (10) charakterizujte jednotlivé výpovědi z hlediska mluvních aktů, zdvořilosti, přímosti a nepřímosti vyjádření, presupozic:

- (9) Zavírá dveře.
Zavře ty dveře?
Žádám vás, abyste ty dveře zavřel.
Zavřete ty dveře, nebo ne?
Prosím, (kdyby vám to nevadilo,) mohl byste (laskavě) ty dveře zavřít?
- (10) Když mi budeš krmit psa, půjčím ti auto.
Když mi budeš krmit psa, nesmíš zapomenout na...
Když mi budeš krmit psa, musíš dát pozor, ať tě nekousne.
Když mi budeš krmit psa, zabiju tě.

Seřad'te tato pozvání od neformálních k nejvíce formálním:

- Moc rád bych vás pozval na...
- Pojd' se mnou dneska...
- Nejeli byste se mnou v neděli do...?
- Prosím, směl bych vás pozvat na...?
- Moc by mě těšilo, kdybyste se mohla zúčastnit...
- Smím prosit?
- Nechceš se u nás večer zastavit?

Ke každému mluvnímu aktu doplňte vyjádření formální (pokud možno s explicitním užitím performativního slovesa) a neformální:

řečový akt	formální vyjádření	neformální vyjádření
souhlas		
nesouhlas		
výzva		
ocenění		
návrh		
doporučení		
prosba		
otázka		
potvrzení		
blahopřání		
závazek		
zákaz		
příkaz		
rada		
omluva		

Přednáška č. 10: Neverbální prostředky komunikace

Prostředky zvukové, hlasové: barva, výška hlasu; melodie, intonace
tempo, rytmus, melodie řeči

Proxemika: vzdálenost lidí při komunikaci; zóna intimní – osobní – sociální – oficiální
proxemika horizontální – vertikální
proxemika stolu

Posturika: poloha a držení těla, pozice, postoje
konfigurace částí těla

Kinesika: pohybové prvky – zprostředkování informace; řeč těla

Glazury (přizpůsobování, „přizdobování“).
plusové (naznačování větší výšky, předstírání většího tělesného objemu)
minusové (vzbuzování dojmu drobnosti a křehkosti, vzhlížení k někomu; ženská koketerie)

Gestikulace: pohyby rukou, prstů
konvenční gesta; vazba gest na určitou kulturu

Haptika: komunikace dotykem, hmatem
podávání ruky; polibky
sebehaptika

Mimika: řeč nejjemnějších pohybů; tvář jako odraz psychiky
grimasy; „obličejové formule“
smích, úsměv, pláč

Řeč očí: délka, frekvence pohledů; význam pro členění komunikace

Olfaktorika (vůně v komunikaci)

Řeč barev

Konstelace partnerů, empatie

Rozdíly v neverbální komunikaci žen a mužů

Neverbální komunikace v umění, ve společenské etiketě

Seminář č. 11:

obrazový materiál bude rozdán.

Přednáška č. 11: Intertextualita, intertextovost

M. M. Bachtin: já – jiný, druhý, cizí
dialog různých hlasů (*voice*) v textu; stopy jiných textů, cizích hlasů
každý text = dialog s existujícími texty + anticipace dalších
i monolog = implicitní dialog

Román jako dialog (1980)

Dialog, pluralita, interakce... různých hledisek, perspektiv, hlasů, textů, žánrů, stylů... v textu
Vícehlasí, mnohohlasí, polyfonie; heteroglosie, hybridizace

Vypůjčování, „citování“? Pseudocitáty, ironie

Co se přenáší, odkud, kam (nový kontext), jak, proč (motivace přenosu)

Vyznačení citátu? Přizpůsobení (kontextualizace). Uvozovací věty, uvozovky; *prý, že, jak říká*

Intertextovost ve smyslu: širším (vlastnost každého textu; vše už se jen opakuje?)
užším (jako princip výstavby konkrétního textu, event. jeho části)

J. Homoláč: *Intertextovost a utváření smyslu v textu* (1996)

→ M. Glowiński, G. Genette

Transtextovost:

- *architextovost* (→ žánr, vzorec, obecná pravidla)
- *metatextovost*: v navazujícím textu je *pretext* explicitně tematizován (ne nutně citován); text o textu, vztah komentování (i literární věda, kritika...); též komentování vlastního textu, dialog s ním
- *intertextovost*: část pretextu (nebo jeho styl, princip výstavby...) se stává (resp. výrazně nestává) součástí navazujícího textu; důležitý je vztah navazujícího textu k pretextu, podíl pretextu na konstituování smyslu navazujícího textu
- event. *paratextovost* (paratextem ve vztahu k textu je např. titul, motto, ilustrace...)

Citát vs. aluze (narážka; nepřímý či implicitní odkaz k jinému textu, hist. události apod.)

Signály aluze (identifikace cizího elementu v textu) + vlastní *prostředky* aluze (převzetí motivu, fabule, žánru, postupu... pretextu)

Formy: plagiát	citát	aluze
klisé	parafráze	parodie
fráze	excerpt	pastiš
-		+

I varianta, adaptace, remake...

Celé cykly, série textů, seriály

Hravé opakování, napodobování, obměňování, reprodukování – problém hodnot?
(postmoderní texty s míšením stylů, kódů atd.)

N. Fairclough: *intertextualita* vs. *interdiskurzivita*

U. Eco: „každá kniha vždy mluví o jiných knihách“; J. Kristeva: „všechny texty jsou

křížovány jinými texty“; J. Barth: *Literatura vyčerpanosti* (už vlastně jen opakuje sama sebe)

Seminář č. 11: Intertextovost

Najděte v následujících ukázkách odkazy k pretextům (nemusí to být konkrétní díla, ale např. texty reprezentující určité období, literární směr, žánr...) a posuďte, jak s nimi autor zachází.

Vít Kremlička: Lodní deník

Má nejdražší... já žízním po tvé milosti tak, že jsem již blízek šílenství. Cítit tvé objetí, laskat tvé kučery, celovat tvé líce, hledět do tvých kukadel – není pro mne vyšší slasti! Takže teď už jen otázka financí.

Je ti určen hrdinský úděl, jsi vyvolen k titánskému činu. Osvobodíš lidstvo od temného škůdce! Všecky smysly měj napnuté. A nezapomeň zavolat do práce.

Přes pobřežní duny, pěsti v kapsách, jsem došel k polozřícené hájence, když slunce stálo na polednách. Hájenka hájenkou však vlastně nebyla, a polozřícená teprve ne; proč vnucovat skutečnosti romantický ráz?

... Uvaříme si houbový guláš pro čtyři osoby. Ve velkém hrnci osmahneme na vepřovém sádle nejméně pět cibulí jako pěst, nakrájených na kolečka. Až cibulka zesklivatí, nasypeme do hrnce na hrubé nudle pokrájené houby, jichž byl plný košík; zamícháme, přikryjeme poklicí, houby pustí šťávu. Zatím si připravíme brambory – oškrábeme je a nakrájíme na kostičky...

Kostičky bandor vsypeme k houbám, sdostatek osolíme, opepříme a pokmínujeme. Těšíme se, až bude hotovo. Oheň budiž mírný. Průběžně podléváme bujónem až do chvíle, kdy oblakem vonných par hrnec vydechne: „Již je čas! Kruh se uzavřel!“

Za dvě hodiny nám začíná být špatně od žaludku, potíme se a točí se nám hlava. Podlamují se nám nohy. V chalupě není telefon, abychom zavolali záchranou službu. Podlamují se nám nohy ještě více, celkově je nám doopravdy mdlo a zle. Kdo dojde pro pomoc? Takový člověk mezi námi není. Ležíme, jak se kdo svalil, a zracíme hořkou pěnu. Asi už je pozdě, už asi mykotoxiny poškodily játra a dále je poškozují.

Je nám smutno, že se loučíme se světem tak nepříjemným způsobem. Do smutku je však přimísena trocha zvědavosti: jaké to bude? Ptej se dětských očí... Ptej se měkkých sýrů...

Jan Vodňanský: Mauglí (in Generální úklid, Praha 1991)

Jsem hvězda salónů	Oh Mauglí
Co skáče z balkónů	Oh my darling
Jsem Mauglí	You are lovely
Ó kniha džunglí	Kiss me please
Diskrétní přítel dam	Quickly quickly
Na hlavě turban mám	How do you do
Jsem Mauglí	Pozor...
Ó kniha džunglí	Zákruta

Vojin Maugli vojin Maugli
Ma na braně navščevu

Andrej Stankovič: Variace na de Amicise

Tluče bubeníček	Máme plínky a boláky
Entartete Kunst	zahrajem si na vojáky
a svolává chlapce	Entartete Kunst
Entartete Kunst	Entartete Kunst

Captain Scott's swan song

Sláva nazdar výletu
nezmokli jsme už jsme tu
Už jsme tady
mrtví hlady

Přednáška č. 12: Procesy produkce a recepce textu

Přístupy psycholingvistiky, kognitivní lingvistiky, teorie komunikace

- kompetence, předpokladová báze, mentální reprezentace
- systémy znalostí:
 - jazykové
 - věcné, „encyklopedické“ („Alltagswissen“)
 - interakční: ilokuční
 - znalosti komunikačních norem
 - znalosti metakomunikační
 - znalosti globálních textových struktur
 - strategické
 - speciální dovednosti recepční a interpretační
 - společné znalosti
- kognitivní struktury: rámec, schéma, skript, scénář, plán, mentální model
- story-grammars
- „cognition“; kognitivní, mentální procesy
- „text processing“
- inference

Relevance

- kontext, kontextový efekt, myšlenkové úsilí
- hierarchizace, foregrounding/backgrounding
- perspektiva, perspektivizace; fokusace; reliéf
- empatie
- srov. Griceovu maximu relevance

Seminář č. 12:

Rozlište a pojmenujte jednotlivé prostředky hierarchizace textu (odstupňování důležitosti).

R. 1926 dosáhl habilitace a stal se zástupcem svého učitele. -

Dosáhnuv r. 1926 habilitace, stal se... - **Po dosažení** habilitace r. 1926 stal se...

Tyto výzkumy nemohly být uznány, **neboť** nesplňovaly všechny podmínky. - ...
protože/vzhledem k tomu, že nesplňovaly podmínky. - ... **pro nesplnění** všech podmínek.

Žijeme v době, kdy **jsou** vysoko **oceňovány** rozumové schopnosti. - Žijeme v době vysoko
oceňující rozumové schopnosti.

Neměl už možnost, **aby** tento experiment **dovedl** do konce. - Neměl už možnost **dovést** tento
experiment do konce.

A. P. **byl posledním představitelem školy**... - A. P., **poslední představitel školy**...

Architekt Filippi přijel r. 1601 do Prahy nenápadně a skromně jako vandrovní tovaryš a hned
prvními pracemi si získal respekt odborníků i laiků.

Architekt Filippi, **který** přijel do Prahy r. 1601 nenápadně a skromně jako vandrovní tovaryš, si
hned prvními pracemi získal respekt odborníků i laiků.

Byla už tma, když se náš hrdina vzbudil.

Náš hrdina se vzbudil, když už se stmívalo.

***Srovnejte následující vyjádření podle toho, jak je odlišena důležitost informačních jednotek,
jak je uplatněna perspektivizace (pohled z perspektivy určitého subjektu), empatie apod.***

Jezdím každý rok na dovolenou do Hradce na tři týdny.

Jezdím každý rok do Hradce na dovolenou na tři týdny.

Na tři týdny každý rok jezdím na dovolenou do Hradce.

Jezdím na dovolenou do Hradce na tři týdny každý rok.

Do Hradce jezdím na dovolenou každý rok na tři týdny.

Do Hradce, tam jezdím...

U baru seděl muž. Dveře se otevřely. Vstoupila žena s dítětem.

U baru seděl muž. Dveře se otevřely. Do baru vešla žena s dítětem.

U baru seděl muž. Když se dveře otevřely, vzhlédl. Uviděl, jak vešla žena a za ní dítě.

Vstoupilo dítě doprovázené ženou a uvidělo muže sedícího u baru.

Jan uhodil Marii.

Jan uhodil svou ženu.

(Její) manžel Marii uhodil.

Marii Stuartovnu, královnu skotskou, odsoudila k smrti anglická královna.

Marii Stuartovnu, královnu skotskou, dala popravit anglická královna Alžběta.

Marii Stuartovnu, královnu skotskou, zavraždila její sestřenice Alžběta.

Policie zastřelila tři demonstranty.
Tři demonstranti byli zastřeleni.
Tři demonstranti byli zastřeleni policií.
Tři demonstranti zahynuli.
Tři demonstranti zahynuli po zásahu policie.
Tři demonstranti přišli o život.
Tři demonstranti přišli o život při zásahu policie.

Relevance

On tam byl také.
On tam také byl.
Také on tam byl.
Byl tam také on.
Také tam byl on.

V následující ukázce se zaměřte hlavně na lexikální a slovtvornou složku autorova vyjadřování. Posuďte text z hlediska vzájemného vztahu procesů produkce a recepce, pragmatických aspektů, faktorů situačních a žánrových.

Josef Novotný: Alfa '62 (ze souboru próz **Brejk z kruhu**, Praha 1991)

V sobotním odpoledním parasu vrčím u Národní boudy a čumím na orloj, čtyřka v kouři a nikde ani noha – nó mě snad vopláchnou z osumnáctky na ušláplou čtyřicítku. Když vtom si to proti mně sviští Mírek ve svém předklonu jako když furt hledá mařeny na chodníku.

„Kam se čvachtáš – Voblouku?“

„Nópocem – já mám zas klapky, vono čumět na ty volavky kolem nemá floka vole, to je lepší luštit příčně chodník a pěkně po svém vole,“ a podává mně bratrsky packu.

„Vole – brzdi jó, nebo mně chceš tu mou ploutev šknout?“ kvílí Voblouk.

„Nópocem, ty si dneska nákej šumák vole,“ a pouštím mu tu jeho ploutev.

„Jakej šumák volevole, vždyť ještě nedržela korblik, a ve strojovně mám přímo malátno! Pócem, jak tě lopotím, Holand'áku, taks měl čapnout nákou tu jézed brigádu, neboť čumím, jak soptíš energií vole,“ nakopnul upocenej vzduch, no mně to nedalo.

„Hele brzdi jó, to ses zas někde v háku votřel vo plagát a teď tady zvracíš bublinky, có? Tak tě drobátko upozorním, že mám do zelenýho jen trojku neděl a jinak jsem byl v háku celej furtošlap a dneska si hodlám drobátko prolejt hrdlo a nohou pořádně šoupnout vo parket! A doufám, že to bereš!“

„Jasná páka vole ... hele žádná bouřka, to já jenom nemám slinu a tak šlapu nervózu ...“, jede Voblouk velký chápando, neboť sám čuchal, že hamst na vokap.

„Jasná páka, mlasknem korblik a jedem pohodu! Vócodé...“ a rozhlíží se kolem. ...

„Tamhle se pasíruje Škeble, Savec a Lubumba – tak hodíme šipku a jdeme na to, ne?“ oznamuje Voblouk a už krouží za roh Národní boudy.

„Lordi, jak to vypadá dneska se střelivem, bude honoračka anebo se jede dojížd'ák?“ páčí ze všech Luft'ák.

„Žižka,“ vrčí Voblouk.

„Taky,“ hlásí Savec.

„Já to беру – hradčany,“ zpívá Lubumba do příjemného údivu všech.

„Tak jedeme menší honoračku,“ štěk Savec a je na něm vidno, že přímo doutná po korbliku.

Žofka pomalu obsazená, sága provokativně čučej na pódiu a tak se jen čeká, až k nim dojde

dech. Lubumba zatáh komplet vlezný a usedáme do naší rezidence poblíž parketu.

S dopadem na židli merglím kolem sebe, nó u plotu zas stojej davy starších vokounů, co šetřej střelivo, a hned pod nima Astráci, Luxoráci, a nad námi parta z Ticháče a Barikádníci. Takže voučetně nás Alfáků je zlatej výběr Prahy po kupě, což dává tušení, že končí čásek dovolenejch a začíná zas šlapačka. S velkým hlomozem táhne Lubumba metr pěny a má zase tak našpulenou hubu, aby někde ten metr neublíkl, že by tou hubou moh vod minuty dělat nárazníky u vejtrasky. Všichni bafli pěnu až na Škebli ... ségra Savce, první dvojotočková dáma holandska...

... v prvním kole... pěna dostane tu správnou šťávu, takže hned spadne pod ucho a následuje taková ta blažená a neopakovatelná citovíce. A přesně v tenhle moment sága dostaly dech a mně se hned začínaj zvedat prsty u nohou. Mrkám na Škebli, ta hned láme krk a dem na to. ... Šlapem s packama dole a pěkně si držim vingl, páč u holandska potřebuje tělo drobátko dejchat. Vovčák s páskou na ruce čmuchá, jestli nedáme packy hore, protože tak voni jedinej poznaj holand'áka a hned tě vedou z parketu, jenže my zmákli novej styl a vrtíme to spodem, no a je tichá voda. Jako endku ten Malinův ansámbl, jinak odborně řečeno švéd'ák, strčil „Bona sera, siňorina“ se Zelenkou – teda musím říct, že to v žádným pádě neni náš alfáček Gotík, ale jinak švéd'ák jede, takže kotel radosti šlapem až po vokraj, jenom musím dávat majzla na ty packy dole, protože v tom eště nejsem úplně doma, chce to eště nákej čásek.

„Hele, Holand'áku, při tom odšť'uchu dej do toho míň páry, nebo vyjedu tamhle k vokounům – jasný?“ štěbetá Škeble v posledním taktu Bony a hned mě táhne za ruku z parketu. ... Usedám vedle Luft'áka, kterej vášnivě hudruje. Lehce do něj šť'ouchnu:

„Co tak hučíš vole?“

„Cé – kdo by vole mňoukal, když celej subotnik hákuju majstrovi na fušce a von mi nedá ani mergli a to neni prvnička! Chápaniko, a teď něco stříkej vole,“ vrčí na mě Luft'ák.

Seminář č. 13: Výstavba textu z hlediska genderových diferencí (úřední písemnosti, texty publicistické, reklamní)

(1) Revize patriarchálního modelu, rodová symetrizace

Odstranit generický mužský rod? Ne: *učitelé chtějí větší platy...* (= i učitelky)

Splitting aj.

Rovnoprávně zvýraznit ženskou identitu; nezdůrazňovat rozdíly (sexismus)

(1a) he/she she/he (s)he he or she

Lehrer/in LehrerInnen ein(e) Mitarbeiter(in)

Kolegyně a kolegové, kteří/které jste nepsali/nepsaly testy...

(1b) men and women → they, people; man (člověk)? man sagt → frau sagt; Mannschaft → Frauenschaft; wenn frau ein erstes Kind bekommt

Putzfrau → Putzkraft chairman → chairwoman – chairperson – chair

(2a) pět tisíc diváků; všichni občané jsou povinni

zákazníci → kupující, studenti → studující X Studující úspěšně vykonal/a zkoušku.

policisté (= policisté a policistky) → policie

platy učitelů (= učitelů a učitelek) → platy ve školství

stezky pro cyklisty (= cyklisty a cyklistky) → cyklostezky

starostové odmítají → obce odmítají; Češi → Česko; devalvace straší občany již osm let → nás straší...; bylo méně lyžařů → méně se lyžovalo

(2b) já jako lingvista, já jako právník; jako divák se těším... (ne lingvistka, právníčka, divačka?)

byla zvolena předsedou senátu (ne předsedkyní?)

pedagog, kardiolog, genetik, pediatr (ne pedagožka, kardioložka, genetička, pediatriyně?)

daňový poradce, správce sítě (ne poradkyně, správkyne?)

finančnice? strážnice? zabíječka?

Český národní korpus:

turista 549 – turistka 42 turisté 1334 – turistky 28

(3) Pracovní inzeráty

Eine junge Consulting-Agentur... sucht eine/n Assistenten/-in des Geschäftsführers...

Firma ABC přijme prodavače (-ky) na HPP... prodavače (-ku) do prodejny hotelu...

Firma XY hledá regionálního zástupce...

Four Seasons Hotel Prague hledá spolupracovníky na pozice:

masérka číšník / servírka kuchař asistent manažera baru portýr

Podnik ... vyrábějící tepelné výměníky přijme:

2 vyučené strojní nástrojaře 2 vyučené strojní mechaniky

10 vyučených pracovníků (ženy) na montáž výrobků...

4 vyučené pracovníky na balení výrobků

(4) Časopisy pro ženy

(4a) Stereotypy, klíše: CHLAP / CHLÁPEK ŽENSKÁ

M: dobyvatel, lovec, svůdník, balič, playboy

tvrdák, drsňák, ranař, bouchač, svalovec, macho/ mačo

Ž: samice, sexice, sexbomba, sexy dračice

křehká kráska, něžná ženská bytost

Styl „červená knihovna“:

osudový muž jejího života; kvůli jeho nevěře se jí zhroutil svět; zlomil jí srdce...

(4b) Tvrdě maká na své postavě, že jí to ale sekne!

Je to **drsňačka**, hudební **mlátička**.

Chudák, zamilovala se do špatného **chlápka** a získala za tchyni pěknou **mrchu**.

Je sexy, ale povahou **semetrika**, **chlapi** od ní utíkají.

Vytočilo ji to, ale nenechala se rozhodit a šla si **zapařit**.

Nemůže to **vydejchat**, nemůže **skousnout** chytrou **ženskou**.

(4c) Otázky, výkřiky, zvolání

Skončila o berlích! Co se jí stalo?

Co ti dva spolu mají? Spy zjistil, že víc než se zdá!

Dara hlásí rozchod! Proč má smůlu na lásku?

U Gottů na Bertramce tekla krev!

Dagmar Havlová střídá muže!

(4d) Cizí slova:

- váš životní **trend**; smysl pro **trendy**; **trendy** kšiltovka; **trendový** tvíd, **nejtrendovější** střih

- **cool** botky, být **cool**; **sexy** křivky, být **sexy**; **retro** tričko, **retro** doplňky

- nový **look**; moderní **outlook** není vše; skvěle sladěný **outfit**

V tom růžovém **outfitu** je **trendy**. **Sexy** kostým působí **trendy**, je **in**!

Super tričko. Ten pásek je **super** stylový. Žena s **megapoprsím**.

Super in je být **aktivně pozitivní**.

(4e) Imperativy (styl reklam):

Přitáhněte obdivné pohledy... **Oslňte** své okolí...

Rozzařte tváře... **Opřed'te** své vnady jemnými barvami s veselým potiskem... **Provoňte** se luxusem...

Dobýjte vesmír krásou vašich očí!

Bud'te in: jemně ženská – decentně elegantní – hravě romantická – dráždivě svůdná – hříšně sexy – v zajetí trendů!

